

УДК 378.015.31-044.352:004.77

КАТЕРИНА ГНАТОВСЬКА, аспірант кафедри
початкової і професійної освіти,
Харківський національний педагогічний
університет імені Г. С. Сковороди, Україна
ORCID iD 0000-0002-0991-7507
ekaterina.gnatovskaya@gmail.com

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

KATERINA HNATOVSKA, Graduate student of the Department
of Primary and Professional Education H. S. Skovoroda
Kharkiv National Pedagogical University, Ukraine

INFORMATION TECHNOLOGIES AS A MEANS OF FORMING TOLERANCE IN MODERN SOCIETY

Статтю присвячено питанням формування толерантних взаємин за допомогою розробки й використання інформаційних технологій, інтерактивних способів комунікації в освітньому процесі. Зазначено, що впровадження нових інформаційних технологій, особливо Інтернету, в усі галузі, у тому числі й особисті, сприяло різкій зміні форм і методів інформаційного впливу на молоде покоління. З'ясовано, що сьогодні необхідна розробка проектів, спрямованих на формування толерантних соціальних зразків і норм у сучасному суспільстві.

Ключові слова: толерантність, інформація, Інтернет, формування, технології, комунікація, терпимість, суспільство.

Summary. The article is devoted to the formation of tolerant relations through the development and use of information technology, interactive methods of communication in the educational process. It is noted that the introduction of new information technologies and especially the Internet in all areas, including personal, has contributed to a sharp change in the forms and methods of information impact on the younger generation. It was found that today it is necessary to develop projects aimed at the formation of tolerant social patterns and norms in modern society.

Key words: tolerance, information, Internet, formation, technologies,

communication, tolerance, society.

Мета: розкрити особливості застосування інформаційних технологій як засобу формування толерантності в сучасному суспільстві.

Постановка проблеми в загальному вигляді. На початку XXI століття людство ввійшло в нову стадію свого розвитку – інформаційну еру. І дійсно, сучасне життя вже складно уявити без використання інформаційних технологій. Стрімко розвивається науково-технічне забезпечення, що стало основою глобального процесу інформатизації всіх сфер життя суспільства. В умовах динамічно мінливого світу, глобальної взаємозалежності й конкуренції, необхідності широкого використання й постійного розвитку та ускладнення технологій фундаментальне значення має інформатизація сфери освіти. У кінцевому підсумку, за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій інтенсифікується інформаційна взаємодія між суб'єктами інформаційно-комунікативного предметного середовища, результатом чого є формування більш ефективної моделі навчання.

Не слід також заперечувати і той факт, що інформаційні технології впливають і на наш спосіб життя, змінюючи сформовані уявлення про навколишній світ. Уже сьогодні ступінь володіння інформаційними технологіями визначає професійний рівень сучасного фахівця в будь-якій галузі знань, особливо цього року, коли пандемія коронавірусу змусила всіх нас знаходитись удома, але при цьому бути на постійному зв'яз-

ку із зовнішнім світом. Незворотних змін зазнав освітній процес, коли постала нагальна потреба виховання молоді через інформаційні технології та формування в них толерантного підходу один до одного.

Аналіз досліджень і публікацій. У сучасній зарубіжній та вітчизняній науковій літературі останнім часом проблемі толерантності присвячено чимало досліджень. Можна виділити окремі концепції та наукові школи, які найбільш плідно розробили психолого-педагогічні напрями означеного питання: філософські положення про сутність толерантності (Р. Валітова, Д. Зінов'єв, В. Лекторський, П. Кінг та ін.); педагогіка ненасильства (А. Козлова, В. Мурашов, В. Сітаров та ін.); педагогіка культури миру (С. Дем'янчук, М. Кабатченко, А. Сирогинко та інші); виховання у душі толерантності (О. Грива, А. Погодіна, Т. Солдатова, В. Тишков, Л. Шайгерова, О. Шарова, О. Швачко та інші); психологічна основа толерантності (К. Бондирєва, І. Вільш, Д. Коленов та інші).

Особливе місце посідають роботи, які присвячені формуванню толерантності та інтолерантності в освіті (С. Булард, Х. Вільде, Р. Крісті, К. Уейк та інші). Проте, незважаючи на досить ґрунтовний аналіз проблеми, недостатньо висвітленою залишається характеристика формування толерантності в системі інформаційного простору.

Виклад основного матеріалу дослідження. Комп'ютерне забезпечення допомагає підвищити мотивацію до вивчення предмета, зняти емоційну напруженість у процесі роботи, надати

учно допомогу у вигляді консультації або запропонованих варіантів вибору відповідей. Упровадження нових інформаційних технологій, особливо Інтернету, в усі галузі, у тому числі й особисті, сприяло різкій зміні форм і методів інформаційного впливу на молоде покоління. Якщо середній період упровадження нових технологій становить 80–100 років (електроенергія, телефон, автомобіль), коли понад 60% населення природним шляхом сприймає наукові досягнення, то для персональних комп'ютерів та Інтернету цей термін скоротився до 15–20 років. Це означає, що в житті одного покоління відбулися дуже різкі зміни, які не можуть не мати соціальних наслідків для суспільства. Цілком природно, що в новому тисячолітті інформаційні технології стають усе більш визначальними в нашому житті. Можна з упевненістю стверджувати, що зараз рівень розвитку інформаційних технологій, їх поширення і доступність визначають ступінь розвитку суспільства в цілому.

У нашому дослідженні доцільним для використання вважаємо визначення, яке пропонує В. Скворець. У його тлумаченні - "лише високорозвинена і високоморальна особистість може забезпечити повну віддачу від використання інформаційних технологій" (*Скворець, 2019, с. 154*).

Сьогодні Інтернет допомагає вирішити безліч проблем: професійних, особистих, соціальних. Крім того, Інтернет сприяє розширенню сфери бізнесу, формуванню політичного світогляду. І все це завдяки тому, що сучасні технології дозволяють миттєво доставити інформацію величезному колу людей. Розвитку популярності мережі Інтернет сприяє відсутність відповідальності та безкарність за розміщення інформації для публічного перегляду, оскільки постійний контроль над розміщенням і змістом матеріалу відсутній. Часто опублікована інформація викликає у людей агресію й негативні емоції. Це може проявлятися абсолютно в різних формах міжособистісного спілкування, яке проходить усередині інтернет-об'єднань за допомогою форумів, чатів, Google-конференцій, Meet-зустрічей тощо. Аналіз проблем у даному контексті показує, що наразі відсутня ефективна система протистояння інформації

ненависті, агресії, ескалації екстремізму. При цьому відбувається нарощування деструктивних процесів в інформаційному суспільстві, збільшуються серйозні зіткнення на політичному, соціальному, національному та релігійному ґрунті на вебсайтах, в інтерактивній комунікації. Як наслідок - відсутня культура толерантної комунікації в молодіжному та підлітковому середовищі, не забезпечений широкий доступ населення до інформації про процеси з формування в суспільстві установок толерантної свідомості.

Аналіз тенденцій світового суспільного розвитку показує: чим вище соціальне різноманіття, тим гостріше проявляється потреба держави і суспільства в порозумінні в різних сферах життя. Саме пошук оптимальної згоди, діапазону толерантності стає одним із ключових завдань суспільства й держави, спрямованих на досягнення соціальної довіри й толерантності як чинників економічного зростання, соціальної стабільності й особистої безпеки. Найбільш рельєфно проблеми формування толерантних взаємин у суспільстві і профілактики екстремізму проявляються у процесі розвитку інтернет-комунікації. Актуальність питання толерантності пов'язана з тим, що сьогодні на перший план висуваються цінності та принципи, необхідні для загального виживання і вільного розвитку (етика і стратегія ненасильства, ідея терпимості до інших і чужих позицій, цінностей, культур, ідея діалогу та взаєморозуміння, пошуку компромісів тощо). "Толерантність – це те, що робить можливим досягнення миру і веде від культури війни до культури миру", – так задекларовано в Декларації принципів толерантності, прийнятій Генеральною Конференцією ЮНЕСКО в 1995 році. Толерантність – це миролюбність, терпимість до етнічних, релігійних, політичних, конфесійних, міжособистісних розбіжностей, визнання можливості рівноправного існування "іншого" (*Рієрдон Б., 2001, с. 21*).

Толерантність – це людська чеснота: мистецтво жити у світі різних людей та ідей, здатність мати права і свободи, при цьому не порушуючи прав і свобод інших. Однак толерантність – це не поступка, поблажливість чи потурання, а активна життєва позиція на основі визнання іншого. Проблему толерантності

можна віднести до однієї з актуальних виховних проблем сучасності. Сьогодні постає необхідність виховання культури толерантності з перших днів навчання. Одним з провідних завдань Нової української школи вважаємо створення ефективних умов, засобів і механізмів формування толерантної свідомості, а провідним соціальним інститутом, що сприяє формуванню толерантної особистості в сучасному суспільстві, є освіта.

Толерантність як особливість свідомості або особистісна риса не притаманна людині від початку і може ніколи не проявитися, не будучи спеціально вихованою, сформованою (*Асмолов А., 2000, с. 85*). Роль освіти як фактора культурного розвитку і прогресу явно недооцінювалася в останні десятиліття, бо не розглядалася як засіб вирішення найгостріших соціально-політичних, міжетнічних, міжкультурних проблем і завдань у сучасному суспільстві. Саме освіта завжди слугувала головною умовою збереження накопиченого капіталу знань, досягнень, традицій і моделей поведінки та служила дієвим засобом розвитку людини, підвищення її культурного рівня, свідомості й самосвідомості. Завдяки освіті не тільки зберігається стійкість суспільства, але й модифікуються форми і типи взаємин людей, взаємодії культур. Як пріоритетну мету сучасної освіти визначено формування особистості, готової до активної творчої діяльності в сучасному полікультурному і багатонаціональному середовищі, котра зберігає свою соціально-культурну ідентичність, прагне до розуміння інших культур, поважає інші культурно-етнічні спільності, міє жити в мирі та злагоді з представниками різних національностей, рас і вірувань.

Сучасне суспільство переживає перехід від індустріальної до інформаційної фази соціального розвитку, відмінними рисами якого є:

пріоритетність інформації порівняно з іншими ресурсами соціального розвитку;

лідерські позиції в економіці галузей, пов'язаних з інформацією та інформаційними технологіями;

глобальний характер інформаційних технологій, який охоплює усі сфери соціальної діяльності людини;

поступове формування єдності всієї людської цивілізації.

Разом з тим усе більшої гостроти набувають проблеми, породжувані процесом переходу до інформаційно-го суспільства:

глобальне зростання кількості інформації і, як наслідок, порушення балансу між обсягами виробленої людством інформації та здатністю людини до її засвоєння;

різке зростання впливу на суспільство засобів масової інформації;

несанкціоноване втручання інформаційних технологій у приватне життя людей та організацій;

труднощі адаптації "звичайної людини" до умов життя в інформаційному суспільстві: зростаючий розрив між тими, хто професійно займається інформаційними технологіями, і споживачами інформації.

Отже, можливість доступу, вірогідність і здатність індивідуума до селекції дедалі більших обсягів інформації стають лімітаційними факторами, що визначають якість життя сучасної людини. За умови збереження цієї тенденції розвитку суспільства в майбутньому значення вказаних чинників буде все більше зростати. Слід відзначити, що сама по собі толерантність є поняттям поза моральним. Тільки моральний внутрішній зміст особистості наповнює толерантність позитивним або негативним соціальним змістом. У відсутності сформованих внутрішніх моральних норм толерантність може обернутися байдужістю, яка в певних ситуаціях здатна забезпечити спокій окремого індивіда, але негативно позначається на рівні соціуму. Відповідно ж тільки самовдосконалення і внутрішній розвиток особистості можуть забезпечити соціально позитивний шлях виховання толерантності. Саме на забезпеченні соціально позитивного шляху виховання толерантності і має бути зосереджена увага всіх, хто займається питаннями виховання молоді (Степанов П., 2001, с. 95). Сьогодні необхідна розробка проєктів, спрямованих на формування толерантних соціальних зразків і норм у суспільстві за допомогою використання інформаційних технологій, інтерактивних методів комунікації у професійному товаристві, освітньому процесі.

Ці проєкти мають бути спрямовані на вирішення наступних завдань:

1. Розвиток професійної компетентності педагогічної спільноти, представників неурядових, некомерційних організацій у реалізації навчальних програм, дистанційних курсів з проблематики толерантності засобами інтернет-освіти.

2. Створення умов для інформаційної підтримки проблематики формування толерантних взаємин у суспільстві за допомогою створення сайтів толерантності, баз даних відкритого доступу.

3. Розвиток традицій і норм вирішення проблемних ситуацій засобами інтернет-технологій, навичок поводження з інформаційною агресією за допомогою методів інтернет-консультування, діалогу з обговорення проблем толерантності.

Указані вище завдання зумовлюють пріоритетні напрями діяльності з виховання толерантності:

організувати діяльність у межах міжнародного мережевого інтернет-проєкту толерантності;

розробити й сертифікувати мережеві навчальні програми спеціальних курсів для учнів і педагогів з проблематики формування толерантних взаємин у суспільстві;

здійснити підготовку педагогів, управлінців та представників громадських організацій з проблем виховання толерантності;

розробити систему протистояння, впливу й активної наступальної позиції до сайтів агресії та ненависті, здійснити розробку і супровід сайтів толерантності, віротерпимості, миролюбності, баз даних відкритого доступу, пов'язаних з проблематикою формування толерантних взаємин у суспільстві.

Усе це дозволить розробити модель протидії сайтам ненависті й агресії, сформує активну позицію їх неприйняття, засудження націоналізму в кіберпросторі. Такі заходи дозволять ознайомитися з досвідом організації діяльності з виховання толерантності. Необхідно особливо констатувати, що вже сьогодні в мережі Інтернет існує велика кількість ресурсів, присвячених питанням толерантності. Вони, безсумнівно, мають велике значення у процесі формування світогляду людини та принципів терпимості стосовно інших осіб.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, реформуван-

ня української системи освіти актуалізувало низку аспектів, що раніше мало були вивчені. Достатньо активно почала обговорюватися проблема толерантності як вияву терпимого ставлення до проявів іншості. Інформаційні технології як найбільш затребуваний молоддю ресурс можуть бути дієвим засобом формування толерантності.

Перспективи подальших досліджень убачаємо в розробці моделі інтернет-ресурсу, що сприятиме ефективному формуванню толерантності школярів та студентів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- Асмолов, А. (2000). На пути к толерантному сознанию. Москва: Смысл.
- Скворець, В. (2019). Вплив інформаційних технологій на соціалізацію молоді. Освіта як чинник формування креативних компетентностей в умовах цифрового суспільства, 153–156. DOI: <https://doi.org/10.30839/2072-7941.2019.189243>
- Степанов, П. (2001). Как воспитать толерантность. Народное образование, 9, 91–95.
- Риердон, Б. (2001). Толерантность – дорога к миру. Москва: Бонфи.

REFERENCES

- Asmolov, A. (2000). Na puty k tolerantnomu soznanyyu. Moskva: Smysl. (On the way to a tolerant consciousness).
- Skvorets, V. (2019). Vplyv informatsiynykh tekhnolohiy na sotsializatsiyu molodi. Osvita yak chynnyk formuvannya kreatyvnykh kompetentnostey v umovakh tsyfrovoho suspilstva, 153–156. DOI: <https://doi.org/10.30839/2072-7941.2019.189243>. (The impact of information technology on the socialization of youth. Education as a factor in the formation of creative competencies in a digital society).
- Stepanov, P. (2001). Kak vospytat tolerantnost. Narodnoe obrazovanye, 9, 91–95. (How to cultivate tolerance. Public education).
- Ryerdon, B. (2001). Tolerantnost – doroha k myru. Moskva: Bonfy. (Tolerance is the road to peace).

Стаття надійшла 04.12.2020 р.